

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU-III

**20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve
Bediüzzaman Said Nursî**

İlmi Heyet

Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Dr. İbrahim Canan,
Prof. Dr. Suat Yıldırım, Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, Prof. Dr. Faris Kaya

Yayına Hazırlayan

Mehmet Paksu

Tercümeleler

Arapça

Veli Sırım, Abdülaziz Hatip, Kenan Demirtaş

İngilizce

Metin Karabaşoğlu

Almanca

Nuriye Uşşak

Dizgi

Nesil Basım Yayın

551 32 25

Baskı, Cilt:

Nesil Matbaacılık A.Ş.

551 32 27

ISBN 975-408-271-5

©

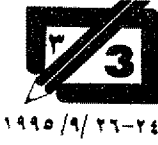
Bu eserin yayın hakkı Nesil Basım Yayın A.Ş.'ye aittir.

◆

Sanayi Cad. Bilge Sk.No: 2

Yenibsona / İSTANBUL

Tel: (0212) 551 32 25 pbx

ULUSLARARASI BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON BEDİÜZZAMAN

اللقاء العالمي لعلم الزمان معبد البوزي

24-26 September 1995 İstanbul - TURKEY

20. YÜZYILDA TÜRKİYE'DE İSLÂMDAN ARITMA UYGULAMALARI KARŞISINDA İSLÂMÎ TEBLİĞİN ARAÇLARI VE BEDİÜZZAMAN SAİD NURSÎ

D. MEHMET DOĞAN*

"Kur'ân'ı biz indirdik, onun koruyucuları da, şüphesiz biziz."¹

"Eski Harb-i Umumi'de ve daha ewellerinde bir vakıa-i sadıkada görüyorum ki: Ararat Dağı denilen meşhur Ağrı Dağı'nın altındayım. Birden o dağ müthiş infilak etti; dağlar gibi parçaları dünyanın her tarafına dağıttı. O dehşet içinde bak-tım ki, merhum validem yanımdadır.

Dedim :

'Ana, korkma. Cenâb-ı Hakk'ın emridir. O hem Rahîmdir, hem Hakîmdir.'

D. MEHMET DOĞAN (Türkiye Yazarlar Birliği Genel Başkanı)

1947 yılında Ankara Kalecik'te doğdu. Ankara Gazi Lisesi'nden sonra, SBF Basın ve Yayın Yüksekokulu, Radyo-Televizyon Uzmanlık Bölümü'nden 1972'de mezun oldu.

Türk Tarih Kurumu Yeni Araştırma Merkezi'nde (dokümantalist, 1972-1974), TRT kurumu (Genel Müdür Danışmanı, 1977-1978) çalıştı. Bu arada *Büyük Türkçe Sözlük*'ü hazırladı. 1980'de Kültür Bakanlığı Sinema Dairesi'nde sözleşmeli film yapımcısı ve senaryo yazarı olarak çalışmaya başladı. Film Denetleme Kurulu üyeliği yaptı. *Zaman* gazetesi yayım kurulunda yer aldı ve "Kimlik" başlığı altında günlük yazılar yazdı (1986-1987). Bir süre *Yörünge* dergisinde haftalık yazılar yazdı (1991-1992). *Akit* gazetesinde günlük yazılar yazmaktadır. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yazarlık dersleri vermektedir. Türkiye Yazarlar Birliği, Mehmed Akif Fikir ve Sanat Vakfı ile Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı'nın kurucularından olan Doğan, halen Türkiye Yazarlar Birliği'nin Genel Başkanı'dır.

Yayınlanmış eserleri:

Batılılaşma İhaneti, Tarih ve Toplum, Büyük Türkçe Sözlük, Halka Karşı Demokrasi, Cami-deki Şair-Mehmed Akif, Türkiye'de Darbeler Müdahaleler ve Siyasî Sistem, Kemalizm, Ailenin Kitaplık Kılavuzu, Kültürel Savaş ve Savaş Kültürü, İletişim veya Dehşet Çağı.

¹Hicr/9.

Birden o halalette iken baktım ki, mühim bir zat bana âmirane diyor ki:
'İ'caz-ı Kur'an'ı beyan et.'

Uyandım, anladım ki: Bir büyük infilak olacak. O infilak ve inkılabdan sonra Kur'an kendi kendini müdafaa edecek. Ve Kur'an'a hücum edilecek, i'cazı onun çelik bir zırhı olacak ve şu i'cazın bir nev'ini, şu zamanda izharına haddimin fevkinde olarak benim gibi bir adam namzed olacak. Ve namzed olduğumu anladım."
(Bediüzzaman)

1. Savaş sonrası ideolojisi ve İslâmdan arıtma devrimleri

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin yıkılması, Hilafetin ilgası, Cumhuriyetin kurulması ve ardından gerçekleştirilen uygulamaları bir bütünlük içinde tanımlamak gerekmektedir. Sömürgeci güçler 1. Dünya Savaşı mağlubiyeti üzerine İslâm dünyasının önünde bir ümit adası olarak duran Osmanlı Devleti'ni yıkmaya imkânını ellerine geçirdiler ve uyguladılar. Bolşevik devriminin sirayet etme tehlikesi karşısında Anadolu Konferansı böyle bir devletin fiziki alanı yanında manevi tesir alanı konusunda da sonuçlar doğurdu. Lozan'dan sonra Türkiye'yi yönetenler galip güçlerin barıştan sonra görmek istedikleri İslâmdan uzaklaştırılmış, kültürel ve mânevi etkileri yok edilmiş bir ülkeyi oluşturdular. Bu dönemin fikri zemini "savaş sonrası ideolojisi" olarak tarif edilebilecek resmi görüşlerle ifade edildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde gerçekleştirilen modernleşme programının halk desteği ile tatbik edilmesi mümkününden, cebren, zor kullanılarak tatbik edilmesi "savaş sonrası ideolojisi"nin gereklerine dayandırılabilir.

1930'larda Türkiye'yi yönetenler, ülkeyi İslâmdan kurtardıkları için övünmekte haklıydılar. 1922'den itibaren gerçekleştirdikleri uygulamalar hakikaten muazzamdı, hatta dehşet vericiydi. İslâmın siyasi ve sosyal etki uyandıran kurumlarıyla birlikte şekli görünümünü ve hatta paralel kültürünü de ortadan kaldırmışlardı. İş bu çerçevede Türk musikisinin yasaklanmasına kadar vardırmıştı. Bu uygulamalar on yıl boyunca geniş tasfiye veya temizlik hareketleri ile birlikte yürütülmüştü. Tahminlere göre, tasfiye hareketleri sırasında öldürülenlerin sayısı Milli Mücadele'deki kayıplardan fazla olmuştu.

Bu dönemde İslâm tamamen merkezden kenara, şehirden köye, taşraya itildi. Resmiden gayri resmîye, meşrudan kanun dışına (legalden illegale) mahkûm edildi. Hatta bir süre Müslümanlıkla ilgili her türlü haber ve bilgilerin normal dolaşımında yer almasına, iletişim araçlarında yayılmasına izin verilmedi. Tevhid-i tedrisat (eğitim birliği, yani eğitim tekeli) ve tevhid-i neşriyat (yayın birliği-yayın tekeli) politikası birlikte yürütüldü.

Bu dönemde itilmiş/bastırılmış İslâmın akademik öğretilirliği her seviyede tamamen ortadan kaldırıldı. Meşru (yasal) yaşanılabilirliği—hiç olmazsa teorik olarak—imkânsız hale getirildi. Tefekkür olarak bile alan dışı bırakıldı. O yılların gazete ve dergilerini karıştıran, İslâmdan sadece "irtica" dolayısıyla yani menfi olarak bahsedildiğini görecektirler. O zamanların manzarasına bakıldığında görünen şeydu: Bu topraklar üzerinde sanki bin yıl İslâm kültürü var olmamış, insanlar onunla kimlik ve kişilik bulmamışlardı.

Bir din pozitivist bir mantıkla yok edilebilir mi? Kökleştiği halkın içinden sökülüp çıkarılabilir mi? Devrin idarecilerine bakılırsa, bu mümkündür. İdeolojik eğitimle, İslâmın hiç öğretilmediği dönemlerde din karşıtı veya dışı bir nesil meydana getirilmeye çalışıldı. Bunun insanın fıtratından kaynaklanan sebeplerle tam başarıya ulaşmaması bir yana, resmi öğretim de ülkenin büyük bir kısmına ulaşmıyordu.

Latin alfabesi kendisinden beklenen sihirli atılımı gerçekleştirememiş, şefin iddialı nutkuna rağmen az zamanda herkes bu harflerle okur yazar olamamıştı! Sonraki dönemlerde bütün ümitler tahsilin yaygınlaştırılmasına bağlandı. Sanki bütün nüfus eğitimden geçirilince (bilhassa yüksek tahsil alınca) herkes dinsizleşecekti. Tahsilin dinsizleştirme politikası açısından yeterli olmadığı son yıllarda yüksek öğretimde görülen başörtülü genç kızlar dolayısıyla bir daha anlaşıldı.

2. Modern vasıtalarla karşı geleneklik usüller

Türkiye'nin son devir yazılı tarihinde yer almayan bazı kişiler ülkeyi yönetenlerin büyük bütçelerle, geniş kadrolarla, modern yayın araçlarıyla ve silahlı güçlerle yapamadığını yapmaya muvaffak oldular. Türkiye'nin resmi tarihini yazanların menfi olarak bile bahsetmek istemedikleri, kitaplarında yer vermekten kaçındıkları bu kişilerin arasında Bediüzzaman Said Nursî önemli bir yer tutmaktadır. Said Nursî kural dışı-ortam dışı itilmiş İslâmın alışılmamış (pasif) varoluşunu üstlenenlerden birisi, hatta birincisidir.

Said Nursî, Cumhuriyet dönemi için yeni bir kişilik değildir aslında. Genç yaşında aktif olarak eğitimden siyasete çok ve çeşitli konularla ilgilenen Said Nursî, 1907'de Şark'da tasarladığı bir nevi üniversiteyi, Medresetü'z-Zehra'yı kurabilmek için İstanbul'a geldi. Bu tarihten sonra çok hareketli bir hayat yaşadı. 2. Meşrutiyet ilan edilirken Meşrutiyet taraftarı olarak Selanik'te idi. 1909'da İttihad-ı Muhammedi Fırka (parti)sinin kurucuları arasında yer aldı. 31 Mart Vak'ası dolayısıyla tutuklandı, fakat beraat etti. Said-i Nursî hayatının bu safhasında Kafkas Cephesinde savaş ve esaret dahil bir çok hadisenin içinde oldu. Milli Mücadeleyi desteklemiş olmasına rağmen, Milli Mücadeleden sonraki ortamdan ötürü Van'a gitti ve bir dağda münzeviyane yaşamaya başladı. Bir kaç talebesiyle yaşadığı bu hayat belki de sonraki pasif mücadelesinin hazırlık safhasıydı. Şeyh Sait olayıyla ilintilenerek tutuklandı.

Said Nursî daha sonra Isparta'nın ıssız, ulaşılması güç bir yöresi olan Barla'da ikamete mecbur edildi. Cumhuriyet yönetimi Said Nursî'yi bu ıssız yere sürerken onu etkisiz hale getirdiğini ve hatta bir anlamda yok ettiğini sanıyordu.

Said Nursî bu sarp sürgün yerinde iki şeyi gösterdi. Birincisi "asgari şartlarda dahi İslâm" olarak kısaca ifade edilebilir. Elinde hiç bir imkân olmadan, ulaşılması zor, küçük bir köyde yaşamaktadır. Belki de bütün gıdası günde bir tas çorbadan ibarettir. İkincisi, çağdaş iletişim imkânlarının hiç birine sahip olmadan kitleleri etkileyen tebliğin mümkün olduğunu gösterdi. O bütün iletişim merkezleri kontrol altına alınmış, yayın kanalları İslâma kapatılmış bir ülkede düşünme ve bunu yaymanın, böylece geniş taraftarlar kitlesine ulaşmanın mümkün olduğunu isbat etti.

3. "Asgarî şartlarda islâm"dan yeni şartlara uyma

İslâmın merkezden kenara, şehirden taşraya kır kesimine-köye itildiği resmiden gayri resmîye, meşrudan kanun dışına (legalden illégale) mahkûm edildiği; hatta bir süre Müslümanlıkla ilgili her türlü haber ve bilgilerin normal dolaşımında yer almasına, iletişim araçlarında yayılmasına izin verilmediği 1920'lerde ve 1930'larda rejim İslâmı yok edemedi. Bu hesaplanamayan durum, "asgarî şartlarda dahi islâm" diyebilen, günün genel geçer modern yayın teknolojisini kullanmadan tebliğini yapan ve böylece geniş kitlelere ulaşan, bir nevi pasif mücadele yürüten bilim ve maneviyat önderlerinin gayretlerinin sonucudur. Bu önderler içinde Said Nursî'nin çok özel bir yeri vardır.

Bu dönemde İslâmın geleneksel öğretim merkezleri ve iletişim ağı ya kapatılmış ya da gözetim altına alınmıştı. Bu yüzden Said Nursî düşüncesini gözetim altında tutulan camiden neşretmedi. Aynı şekilde modern iletişim araçlarını kullanmak da imkânsız hale getirilmişti. Değil gazete, dergi çıkarmak, matbaalarda kitap bastırmak dahi mümkün değildi. Nitekim Said Nursî'nin kitapları (risaleleri) ancak 1960'lara doğru Başvekil Adnan Menderes'in Seka'dan kağıt tahsisi ile basılabilmştir.

Said Nursî Cumhuriyet yönetiminin binlerce kitap basan matbaalarına, yüzbinlerce tirajı olan gazete ve dergilerine, milyonlara ulaşan radyolarına karşı çok basit, çok iptidai sayılabilecek metodlarla karşı koydu. Alışılmış, genel geçer teknolojileri kullanmadan kendine mahsus ve çok eski usullerle fikirlerini yaydı. Kitapları matbaaları kullanarak çoğaltmak mümkün olmadığı için yazarak çoğaltma yoluna gidildi.

Elle çoğaltma, ne kadar süratli olunursa olunsun, kütleli üretimle karşılaştırılamıyacak kadar yetersiz kalmaktadır. Ayrıca toplumda okur-yazar olmayanlar da vardır ve çoğunluktadır. Bu noktada da yazılan metinlerin topluca okunması yoluna gidilmektedir. Daha sonra Bediüzzaman'ın talebeleri arasında ortaya çıkan yazıcı-okuyucu farklılaşmasının kaynağı da bu uygulamalardır.

Cumhuriyet dönemine has resmi/icazetli mütefekkirlerin hepsi hafızalardan silinmiştir. Hatta Cumhuriyet devrinde mütefekkir yetişip yetişmediği dahi tartışılabilir. Bu dönemde düşünürler yetişmişse, bunlar resmi ideolojinin dışında yer alan kimseler olmuştur. Said Nursî Cumhuriyet döneminde düşünmekten çok başka şeyler de yapmıştır. Bediüzzaman sürgün döneminde rejime karşı etkili fakat ilk bakışta "pasif" olarak nitelenebilecek bir tavır geliştirdi. Onun 1950'lere geldiğinde bir milyona yakın müntesibi olduğu tahmin ediliyordu.

Said Nursî, dini tefekkür alanında nasıl hem gelenekçi hem yenileyici bir konumdaysa, siyaset konusunda da hem politika dışı-hem politik bir konuma sahip oldu. Said Nursî, her ne kadar siyasetin dışında durulması yönünde görüşlere sahip olduysa da yeri geldiğinde tek parti zihniyeti sürdüren CHP'ye karşı DP'yi desteklemekten de geri kalmadı.

Dünyanın geçirmekte olduğu manevi buhrana dikkat çeken Said Nursî, "Manevî temelleri sarsılan garp cemiyeti içinde doğan bir hastalık, bir veba, bir taun felaketi gittikçe yeryüzüne dağılıyor. Bu müthiş bir sâri illete karşı İslâm cemiyeti ne gibi çarelerle karşı koyacak? Garbın çürümüş, kokmuş, tefessüh etmiş, bâtil formülle-riyle mi? Yoksa İslâm cemiyetinin ter ü taze iman esaslarıyla mı? Büyük kafaları

gaflet içinde görüyorum. İman kalesini, küfrün çürük direkleri tutamaz. Onun için, ben yalnız iman üzerine mesaimi teksif etmiş bulunuyorum” derken, genel öğretisinin dayanağını ortaya koyuyordu. Fakat onun içe dönük bir tarafı vardı ve muhtemelen siyasetle rabtası buradan geliyordu: “Bana ızdırap veren, yalnız İslâmın maruz kaldığı tehlikelerdir. Eskiden tehlikeler hariçten gelirdi, onun için mukavemet kolaydı. Şimdi tehlike içeriden geliyor. Kurt gövdenin içine girdi. Şimdi mukavemet güçleşti. Korkarım ki cemiyetin bünyesi buna dayanamaz, çünkü düşmanı sezmez. Can damarını koparan, kanını içen en büyük hasmını dost zanneder.”

Said Nursî, asgarî şartlarda tebliğini geleneklik metodlar kullanarak gerçekleştirenken, şartlar değiştiğinde kitaplarının, risalelerinin çoğaltılmasına karşı koymadı. Yeni şartlar yeni imkânlar sağlıyordu ve bu imkânlardan istifade etmek gerekiyordu. 1960'lara doğru risaleleri hem de DP'li başbakanın desteği ile yayınladı ve böylece yeni iletişim dönemi başlamış oldu. Bu onun vefatından bir kaç yıl önceye rastlıyordu. Dolayısıyla yokluğunda sürdürülecek bir tebliğ faaliyetinin araçları belliydi.

Bir taraftan, yeni şartların sağladığı yeni imkânlardan faydalanılırken, öte yandan politik zeminde de yeni imkânlar veya şartlar beliriyordu. Bu şartlara göre hareket etmek de gerekiyordu. Bu yüzden, Said Nursî yaşadığı dönem içinde politik tavırdan hiçbir zaman uzak durmadı. Siyaset mümkün olanın sanatıysa eğer, O mümkün olanı yaparak hayatını tamamlamıştı.

Vefatından sonra ise kendisi için mümkün olmayanlar vuku buldu ve geniş bir politik hesaplaşmanın konusu olmaya devam etti. Cereyan eden hadiseler onun Şaniurfa'da bir makamı olmasını önleyemedi, fakat belirli bir mezarı olmasını engelledi. Muhtemelen bunun da bir hikmeti vardı. Çünkü bilinen bir mezarın nasıl bir ziyaretgâh olacağı ve nasıl ziyaret edileceği ayrı bir mesele teşkil edebilirdi...

4. Çağın araçlarını kullanarak ifade

Yirminci yüzyıl Türkiyesinde Müslümanlığın mevcut öğretim ve iletişim araçları kullanılarak açıkça ifade edilmesi veya tebliği, 1924'den 1940'lara kadar neredeyse tamamen imkânsız hale getirilmişti. İkinci Meşrutiyet döneminde yayımlanan ve dönemin Mehmed Akif yönetiminde İslâmcı ilim ve fikir adamlarını bünyesinde toplayan fikir dergisi Sebilürreşad kapatıldıktan sonra dini düşüncenin yazılı ifade alanı kalmamıştı. Milli Mücadeleye milletvekili olarak katılan, İstiklal Marşını yazan Mehmed Akif Bey de, Türkiye'de yaşama ortamının tükendiğini görerek Mısır'a gitmek zorunda kalmıştı. Bu dönemde halk kitlelerine yönelik olarak basit bazı risaleler yayımlanmış fakat, aydınlara yönelik bir yayın gerçekleşmemiştir.

İlk olarak 1939'a, Hareket adlı bir mecmua yayımlayan, Fransa'da felsefe doktorası yapmış Nureddin Topcu, aydınlar katında etkiler uyandıracak tarzda, Batı medeniyeti ve teknolojisi elıştırısıyla birlikte İslâmın değerini telaffuz etmiştir. Şubat 1939 tarihini taşıyan ilk sayıda Topcu “Rönesans hareketleri” başlıklı yazısında Türkiye'de Batı medeniyeti, ilmi ve teknolojisinin sarsılmaz bir prestije sahip olduğu bir sırada eleştireci bir görüş ortaya koyar: “Büyük sanayiın 20. asırda kazandığı rakipsiz hâkimliği, zümre istibdadını hazırlayan, gayesi herşeyi tanımaktan ibaret olan 19. asrın idealsiz müsbet ilimciligi olmuştur. Müsbet ilim, rûhî ve ahlâkî kıymetlerle in-

sahlik içinde bir rönesans yaratacak yerde, Avrupa milletlerinin insanlığı gittikçe daha mükemmel ve teminatlı şekilde istismar edebilmeleri için arzın ham maddeleri üzerindeki sarsılmaz saltanatlarını temin etti." Bu fikirlerin, kısa süre önce söylenmiş ve yaygın bir resmi düstur halinde kabul edilmiş olan "Hayatta en hakiki mürşit müsbat ilimdir, fendir" vecizesi ile karşılaştırılması nasıl bir muhtevaya oturduğunu gösterecektir.

Nureddin Topcu kurtuluşu, çözümü Avrupa'dan bekleyen aydınlara Avrupa'nın kendini kurtaracak iç dinamiklerden yoksun olduğunu ifade ettikten sonra, asrın rönesansını kendimizden bekleyebileceğimizi, bunu mümkün kılacak en önemli şartın Avrupanın dışında bulunmamızda yattığını ifade eder: "Avrupa medeniyetinin içine girmiş olan Avrupa haritasının dışında bulunan bizim gibi bir millet asrımızın rönesansını kendinde bekleyebilir. Bu rönesansı yapmamızı mümkün kılan en esash şart, Avrupa haritası dışında, Avrupalılık hırsına ve hodgâmlığına bürünmekten uzak kalmamızdır."

Nureddin Topcu aynı yazıda, İslâmın 10. asırda Anadolu'nun güney doğusundaki Harran'da gerçekleştirdiği rönesansdan bahseder. En azından bu bile "rönesans" kelimesini Batıya mahsus sayan anlayışı duraksatacak bir yaklaşımdır. Topcu, Anadolu'daki millet varlığının, insan kaynağının bu rönesansın mahsulü olduğunu da öne sürer. "Onuncu asırda Harran'da doğan İslâm rönesansı ahlâkî feyzini İslâmın mevsuk şekli olan tasavvufta verdi ve bu hareket ilk hamlesiyle, İslâm dinine giren Türkmenden o asırlarda Anadolu'da bir millet yarattı. Biz bu rönesansın yarattığı milletiz."

Batıda eğitimini tamamlamış bir Müslüman düşünür olarak Nureddin Topcu, Türkiye'nin yakın tarihinde Batı tarzı eğitimden geçmiş aydın Müslüman tipinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Bu alanda müessir ve popüler isim daha ince şair ve edip olarak büyük şöhet kazanmış olan Necip Fazıl'dır. 1943'den itibaren aralıklarla yayımladığı Büyük Doğu mecmuasında daha vülger ve ajite edici tarzda bir neşriyat yürütmüştür. Topcu, politik yaklaşımlardan neredeyse tamamen uzak dururken, Necip Fazıl, her zaman siyasi tavırlar ortaya koymaya, geliştirmeye ve siyasi ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Dikkati çeken nokta, her ikisinin de tahsillerini Avrupa'da tamamlamış veya sürdürmüş olmalarıdır. Topcu ile Necip Fazıl'ın müşterek noktaları bununla da bitmiyordu, her ikisinin de 1930'larda tanıştıkları nakşi şeyhleriyle ilişkilerinden sonra böyle bir mecraya girmeleri diğer önemli bir ortak taraflarını teşkil ediyordu.

Cumhuriyetten sonra İslâmın ifade yollarından birisi, nasıl Said Nursi'nin ve bazı başka ilim ve din adamlarının takip ettiği asgarî şartlarda ve geleneklik metodlarla ve bir kısım eski imkânlarla tebliğ ise, ikincisi de yeni iletişim araçlarını kullanarak kitlelere açıkca mesajlar vermektir.

5. Eski ifade tarzlarından yeni iletişim araçlarına

Cumhuriyetten sonra merkezden kenara, şehirden taşraya-kır kesimine, legalden illegale itilmek istenen İslâmın ifade yolları üzerinde dururken iki ayrı yol üzerinde durduk. Bu yollardan birincisi, bazı geleneklik usullerle yetişmiş ilim ve din adamlarının takip ettiği asgarî şartlarda, geleneklik metodlarla ve bir kısım eski im-

kâniarla tebliğ; ikincisinin de yeni iletişim araçlarını kullanarak kitlelere açıkca mesajlar vermek olduğunu belirttik.

Birinci yolu takip edenlerin çok partili hayata geçişten sonra bir taraftan politik zeminde kendilerini ifade etme biçimleri, öte yandan da yeni iletişim araç ve imkânlarından faydalanma konusunda takip ettikleri usullerde farklılaşmalar yaşandı.

20. yüzyılın başlarında aktif olarak siyasetin içinde bulunan Said Nursî, Cumhuriyetten sonra siyasetten tamamen uzaklaşmış, halkın imanını kurtarmayı amaçlayan pasif olarak nitelenebilecek bir tebliği yolu seçmişti. Çok partili hayata geçişten sonra Said Nursî 2. Meşrutiyet dönemindeki gibi aktif siyasete dönmedi, ama siyasetin dışında da kalmadı. Tek parti zihniyetini sürdüren CHP'ye karşı DP'yi destekleyecek tarzda tutum aldı. Bu aynı zamanda baskıdan belli ölçüde kurtulmuş bir kesimin olağan şartlara uyumu ile ilgili bir mesele idi. Said Nursî asgari şartlarda toplumun hem sosyal hem kültürel bakımlardan en alt kesimleriyle ilişki kurmuş/kurmak zorunda kalmış ve görüşleri bunlar arasında yayılmıştı. Hayatının son döneminde risaleleri basılma imkânı bulan Said Nursî açısından zemin yeni şartlara hazırlanmış bulunuyordu.

Said Nursî'nin vefatından sonra bir taraftan basılı metinler, çeşitli engellere rağmen yayılırken, öte yandan eski usulle yazarak ve okuyarak fikirlerin yaygınlaştırılması yolu devam etti. Zaman içinde tahsil ve meslek itibarıyla değişen bir müntesipler zümresi ortaya çıktı. Tahsil seviyesi yükseldi, bürokraside, üniversitede ve ticarî hayatta belirli güce sahip müntesiplerle Nurculuk bu anlamda kendisini belli ölçüde yenilemeye muvaffak oldu. Bununla birlikte, şartlar değiştiği halde değişmeyen tarafları ağır basan bir akım olarak dikkati çekti. Bu bilhassa eski politik tavırların sürdürülmesi konusunda yaşandı. Nurculuk geneli itibarıyla siyasette tutucu bir yorum olarak sabitleşmeye yüz tuttu.

Bu akımın içinden çıkmış olanlar, imkân olduğu halde bir hayli gecikmiş olarak yeni iletişim araçlarını kullanmaya başladılar. Nurculuğun ilk süreli yayını olarak 1967'de yayımlanmaya başlanan haftalık İttihad'ı gösterebiliriz. İttihad dört yıl yayımlandı, günlük bir gazeteye dönüşmek için kampanya açtı. Bu kampanyanın sonunda Yeni Asya gazetesi 1971'de ortaya çıktı. Yeni iletişim araçlarının kullanılmasına başlanması Risale-i Nur müntesipleri arasında tartışmalara yol açtı. Bir kısmı tamamen eski metodlarla çalışma yolunu seçtiler. Halen de yayınına devam ettiren Yeni Asya, zaman zaman isim değişikliğine uğradı. Bunlardan en yaygın olan Yeni Nesil, bir süre Yeni Asya ile birlikte farklılaşmış bir kesimin gazetesi olarak da yayımlandı.

Yeni yayın organları, uzun süre önder rolü oynayacak bir isim ortaya çıkarmadı. Bu yüzden geleneklik menşeli bu akım iletişimde yenilikçilik, siyasette tutuculukla belirginleşti. Yeni iletişim araçlarının meydana getirdiği farklılaşmalar, dini muhteva taşıyan bir parti (Millî Nizam Partisi)'nin ortaya çıkışı sırasında da yaşandı.

6. Bütün imkânlarla İslâm!

Nurcular asgari şartların İslâmını temsil ettikleri için hiçbir zaman siyasî yolu öncelikle tercih etmediler. Değişen şartlara rağmen siyaseti ehven-i şer politikası olarak yürüttüler.

Bediüzzaman Said Nursî'nin fikirleri vefatından sonra, eskiden olduğu gibi iç doluşımda kullanırken, yeni iletişim araçları devreye girince tereddütler hasil oldu. Baştan hiç böyle yollara tevessül edilmemesini isteyenlerle, bundan yana olanlar arasında bir farklılaşma meydana geldi. Daha sonra iletişim araçları çerçevesinde farklılaşmalar oluştu.

"Aşgarî şartlarda azamî İslâm" ilkesinden geçip gelen Risale-i Nur müntesipleri, yeni şartlar ve imkânları kullanma konusunda tereddütlerini ağır işleyen bir süreçte izale edebildiler. Bu süreç, farklılaşmaların, ayrımlaşmaların süreci oldu aynı zamanda.

Geleneklik metodlar yerine yeni iletişim araçlarının ikame edilmesinden çok, siyasette oynayacak rol konusunda daha ağır işleyen bir süreç sözkonusu olmuştur. Siyasetin merkezi rol oynar görüldüğü bir toplumda siyasetin içinde olmak kadar dışında olmak da siyasî bir tavır olarak etkili olabilir. Ancak Nur toplumunun siyasetin ne içinde ne dışında olması anlamına gelen muhafazakâr tutumu günümüze kadar tam bir siyasî tavrın ortaya konulmasına engel teşkil etmiştir. Şüphesiz, 1970'lerde Milli Nizam Partisi'nin kurulması, daha sonra bunun Milli Selamet Partisi'ne dönüşmesi sırasında cemaat arasında siyasetle ilişkiler konusu etkili şekilde gündeme geldi. Bu partilerin kuruluş dönemlerinde Nurcu kimliği taşıyan bazı isimler de önemli roller üstlendiler.

Partileşmenin, yalnız Cumhuriyet dönemi için değil, bütün dönemler için yeni bir tarz ve kurum olarak ortaya çıkmadığı gözden uzak tutulmalıdır. İçinde bulunulan şartlarla çok yakından ilişkili bu yeni tarzın ne şekilde yorumlanması veya kabul edilmesi gerektiği tabii olarak kolayca sonuca ulaştırılabilecek bir husus sayılamaz. Yeni partiye karşı tutum alış şartlara uyum kabiliyetinde tıkanmalara ve netice olarak katılasmaya yol açtı.

Said Nursî bir tebliğci olarak katı kuralları, bürokrasisi olan bir teşkilata vücut vermemişti. Böyle bir teşkilatlanma gereksiz görülmesi bile her halde imkânsızdı. Kurallı teşkilatların takibi ve engellenmesi her zaman mümkündür. Aşgarî şartlarda ve sürekli tebliğ konusunda bir örnek teşkil eden Said Nursî bütün hayatını buna göre tanzim etmiş, evlenmeyerek kendini dâvâsına vakfetmişti. Daha sonraki dönemlerde onun yolundan giderek, hayatını vakfeden isimler dolayısıyla belki siyasî parti kurmak kadar etkili bir yenilik meydana getirilmiştir. Bu bir nevi sürekli tebliğciler kadrosunun günlük hayatın gâileleri yerine kendilerini tamamen üstadları gibi dâvâlarına vermeleri şüphesiz önemli sonuçlar doğurmuştur.

1970'lerde bir vaiz olarak tanınmaya başlayan Fethullah Gülen, Risale-i Nur akımı açısından yeni şartlara uyum konusundaki farklılığı ile temayüz etmiştir. Onun, Said Nursî'nin tebliğ mekânı olmayan camide tebliğ yolunu seçmesi de yeni şartlara uyumun belirtilerindedir. Çünkü cami 1970'lerin Türkiyesinde 1920'lerdeki, 1930'lardaki konumundan hayli farklı bir konumdadır artık. Yeni cami yapılmasının dahi yasaklandığı bir dönemden sonra halk kitleleri bir taraftan binlerce cami inşa etmiş, öte yandan da bu mekanları dolduran cemaatler ortaya çıkmıştır. Bir diğer yenilik de, devletin din adamı yetiştirme konusunda İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri açmaya yönelmesidir. Camiler bu anlamda sadece belirli müntesipler

zümresinin değil, geniş bir yelpazeden gelen cemaatin mekanı olarak yaygın bir tebliğle açık durumdadır.

Fethullah Hoca ile irtibatlı sayılan kesim medyaya, Nurcuların doğrudan siyasete girmemesi gibi doğrudan kendi kimlikleri ile girmek yerine dolaylı bir geçiş yaptılar. Hâlâ da daha genel bir kimlik ifade edecek tarzda yayınlarını sürdürüyorlar. Dışlaşma konusunda gazete, radyo ve televizyonlar yanında eğitim kuruluşlarına da büyük ağırlık veriyorlar. Bir taraftan hasta bir asrın ihtiyacı olan eğitim verilirken öte yandan daha sadeleştirilmiş bir nurculukla daha genel bir İslâm dokusu oluşturmaya çalışıyorlar.

Bediüzzaman'ın hayatı dikkate alındığında ona nisbet edilen cemaat içinden çıkan Fethullah Hoca'nın bir iletişim araçları ağının ortasında durduğu hemen dikkati çekecektir. Esasen bu da tabii bir süreç olarak kabul edilebilir. Onun bir vaiz olarak tanınmaya başladığı yıllar, ses kasetlerinin devreye girdiği bir döneme rastlamaktadır. 1970'lerde Fethullah Gülen'in vaazları kasetlerle büyük bir yaygınlık kazandı, geniş kitlelere ulaştı. Daha sonra aynı şey görüntü kasetleri ile de devam etti. Yeni şartların ortasında duran o ve bağlıları mümkün olan bütün iletişim araç ve kanallarını kullanma konusunda fazla tereddüt göstermediler. Fethullah Gülen'in kişilik olarak özel yönelimleri de ilgi çekicidir. Çeşitli sanat dallarına eğilimi olduğu, son dönemin iki büyük şairi Yahya Kemal ve Necip Fazıl'ı hatırlatan şiir yazdığı biliniyor. Daha önemlisi bu şiirlerinin bestelenerek sunulmasını da en azından onaylaması üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Bugün bulunulan nokta, Said Nursi'nin asgari şartlarda İslâmından farklı bir noktadır. Yeni alanlar, yeni imkânlar ve vasıtalar mevcuttur. Yeni imkân ve vasıtalar arasında siyaseti yok saymak mümkün değildir. Buna rağmen, medya ve eğitim sacayağının üçüncü ayağı konumundaki siyaset henüz açıkça görünmemektedir. Son zamanlarda ortaya çıkan dışlaşma çabalarını üçüncü ayağın yerine konulması denemesi olarak nitelenebilir. Ancak, siyaset konusunda hep teenniyle hareket eden bir akımın önüne imkânlar belirince politik bir taraf şeklinde ortaya çıkma hususunda karar vermesinin yine de kolay olmayacağı söylenebilir...